

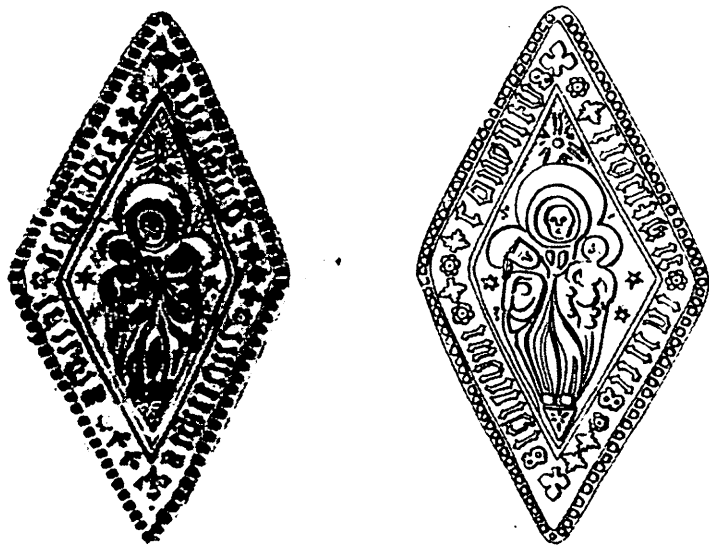
MEDDELANDEN OCH AKTSTYCKEN

Kökars klostrets sigill – en klumpig förfalskning

JARL GALLÉN

I *Åländsk Odling* 1975 ingår en av landskapsantikvarien Stig Dreijer författad serie 'Meddelanden från Museibyrån', med bland annat en redogörelse för årets (1974) byggnadshistoriska fältarbeten. Här får vi veta att man vid en undersökning på sensommaren av den s.k. munkkällaren i Kökar gjorde ett sensationellt fynd: "ett välbevarat spetsovalt sigill (sigillstamp) av brons (72 mm x 39 mm x 2 mm) med följande minuskeltext: "Sigillum conventus Tiocarhensis." (Kökars konvents sigill). Det hittills okända sigillet från Kökars kloster har sålunda upptäckts. På sigillet eller rättare sagt sigillstampens framsida är Sankta Anna själv Tredje. Utgrävningen i fråga syftade till att förbereda källarens restaurering. Den har sedan inretts som ett s.k. ekumemiskt kapell och inaugurerades som sådant vid en festlighet 1979. Vad som icke framgår av ovan refererade meddelande är att fyndet av bronsplattan gjordes i sekundär jord, som i samband med någon tidigare utgrävning skyfflats ut ur källaren mot dess ingång. I samma jord hittades också ett mynt från 1930-talet enligt muntlig uppgift av sedermera antikvarie Kenneth Gustavsson, som deltog i arbetet. Man kan förvåna sig över att ett så stort metallföremål, som det här var fråga om, icke upptäcktes då jorden vid ett tidigare tillfälle östes ut ur källaren.

Om bronsplattan verkligen är Kökars klostrets sigillstamp, måste fyndet betecknas som sensationellt. Sigill från klostren i vårt land är ytterst sällsynta. Ett av de publicerade fallen, en rund sigillstamp, som av Leinberg och Hausen (se nedan) tillskrivits Viborgs domini-

Den sigillstamp som upphittades i Kökars kloster (*Äländsk Odling* 1975).

kankonvent, härstammar i själva verket från de litauiska eller polska predikarbröder som under förra hälften av 1880-talet skötte själavården i stadens katolska S:t Hyacinthuskyrka.

Ännu värre ligger saken dock till med den i Kökar hittade sigillstampen. Tyvärr måste den betecknas som en nog så klumpig förfälskning. Det är lätt för en kännare av medeltida sfragistik att se bristerna i detta fabrikat. Men vi har därtill de bästa möjligheter att jämföra det med äkta medeltida sigill. För ett kvarts sekel sedan publicerade tre specialister, konservator Svante Hallberg och de båda mediehistorikerna fil.lic. Rune Nordberg och fil.lic. Oloph Odenius en grundlig och fin studie över 'Franciskanska ämbets- och konventssigill från Sveriges medeltid' i *Kyrkohistorik Årsskrift* 1963. Uppsatsen innehåller uttömmande analyser av de mycket väl gjorda fotografiska reproduktionerna. Den ingår i en svit av publikationer av de olika ordnarnas sigill i Sverige (*KA* 1961–63, 1965, 1966, 1968).

Dessutom föreligger från äldre tid publikationer som erbjuder nordiskt jämförelsematerial, exempelvis Henry Pedersen, *Danske gejstlige sigiller fra Middelalderen* (1886). Den intresserade finner utförliga bibliografier i de av fackmän utarbetade artiklarna Sigiller I och II samt Klostersegel i *Kulturhistoriskt Lexikon för nordisk medel-*

tid. Finska klostersigill är publicerade av K. G. Leinberg, *De finska klostrens historia* (1890) och av Reinh. Hausen, *Finlands medeltidssigill* (1900). De danska franciskanernas sigill studeras kanske bäst i avritningarna i J o h s L i n d b æ k, *De danske Franciskanerklostre* (1914). Det är uppenbart att den som låtit gravera bronsplattan varit djupt okunnig om den förefintliga ytterst instruktiva litteraturen.

Hans första anakronism gäller sigillets form. I *Åländsk Odling* 1975 säges den vara spetsoval, den vanligaste formen för andliga sigill från medeltiden. Som av bilden synes är formen *icke* spetsoval, utan *romboid*, en under medeltiden helt okänd form. Man kan rentav fråga sig, om icke förfalskaren i själva verket varit en skämtare. Metallplattan, som saknar handtag, har ingen likhet med en medeltida stamp, och är nog mycket svår att använda.

Det andra felet gäller sigillets storlek, 72 x 39 mm, helt onormalt för ett litet tiggårbrödrakloster. Provinsialministerns sigill, som användes även av Kökarbrodern Stephanus Laurentii, mätte 48 x 30 mm. I äldre tid var franciskansigillen ofta mycket små. Visby konvents sigill på 1200-talet (*KÅ* 1963, fig. 12) mätte knappt 40 mm (nu något skadat 37). Stockholms konvents sigill, använt 1443–99, (*ibid.* fig. 29) hade måtten 42 x 29.

På 1400-talet växte proportionerna ofta något. Raumo konvents vaxavtryck är 49 x 31, men själva sigillet har varit något mindre (*ibid.* fig. 45). Gardianen i Växjö bestod sig med måtten 53 x 32 (*ibid.* fig. 46), de största kända. Ingen kom dock närmelsevis till Kökarplattans 72 x 39. En även ytlig blick på jämförelsematerialet ger nog besked. Misstag tre gäller inskriften. Den början nere till heraldiskt höger, stiger medsols upp mot övre spetsen och faller ned till heraldiskt vänster. Också detta är helt gålet. Medeltida inskriptioner börjar upptill på heraldiskt vänster, går medsols till nedre spetsen och stiger upp på heraldiskt högra sidan. För det fjärde är skriften ojämn och innehåller flera korrumpade bokstäver. Man jämföre med den jämna och vackra skriften på tidens andliga sigill.

Så till själva innehållet – punkt fem. Det är fråga om minuskler. Vi har citerat Stig Dreijers läsning här ovan. I texten förekommer i vinklarna små fyrpass och rosor, som vi här skall beteckna med + och * Upp till och ned till har vi en skaftad treklöver.

Till heraldiskt höger står: "sigillum * + * + *convntus*" och till heraldiskt vänster: "+ *tioc* (flera korrumpade bokstäver, kanske *kar*) + *lencis* * + +". Bokstaven *u* har både i *sigillum* och *convntus* fel form! Förkortningen *convntus* och stavningen *-lencis* är främmande för tiden. Underligt är det också med fylldnadstecknen mitt i ordet *tioc* (*kar*) + *lencis*. De korrumpade bokstäverna fullbordar intrycket av en klåparens verk.

Men icke nog med detta. Formuleringen är otänkbar för ett franciskankonvent, eftersom ordenstillhörigheten saknas. Den var och är viktigare än konventet. Man kan icke tala om utrymmesbrist i det stora sigillet. De många fyllnadstecknen kunde ha reducerats och man kunde ha använt de övliga abbreviaturerna. Man kunde och borde exempelvis ha skrivit *S(sigillum) conuentus fr(atru)m min(orum)* o.s.v. I ordet *conventus* kunde både *con-* och *-us* ha ersatts med gängse abbreviaturer. Allt detta har dock varit obekant för fabrikan- ten. Eller har han velat sätter antikvarierna på prov? Så kompetent har han nog icke varit.

Dessutom var det vanligt hos tiggarrordnarna att icke ens särskilt sätta ut ordet *conventus*, utan att endast nämna orden och orten. Det kunde vara svårt att hålla konventet fulltaligt med tolv bröder.

Kökarplattan visar bilden av S:ta Anna själv Tredje i skäligen grovt utförande. Härtill är icke så mycket att säga. S:ta Anna, jungfru Marias mor, var allt populärare mot medeltidens slut. På finns en bild av henne själv Tredje, kanske ursprungligen från Kökar. Men som bevis för att Kökars konvent varit tillägnat S:ta Anna duger plattan givetvis icke.

Vad man kanske kunde önska, vore en undersökning av metallegeringen i bronsplattan. Något ytterligare bevis för att "stampen" är falsk tarvas dock icke.

Man kan spekulera om motivet för fabrikationen. Är det förfelad lokalpatriotism – i så fall helt överflödigt på det redan på forn- minnen så rika Åland. Eller är det en skämtares lust att driva med fackmännen? I så fall har det snöpligen misslyckats. Ett dåligt skämt!